
Sprawozdanie z prac nad edycją XIX-wiecznych repertoriów dokumentów pochodzących z klasztorów skasowanych na Śląsku ze zbiorów Archiwum Państwowego we Wrocławiu

Hereditas Monasteriorum 5, 496-498

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

ZESPÓŁ IX

Marek L. WÓJCIK

Instytut Historyczny
Uniwersytet Wrocławski

Sprawozdanie z prac nad edycją XIX-wiecznych repertoriów dokumentów pochodzących z klasztorów skasowanych na Śląsku ze zbiorów Archiwum Państwowego we Wrocławiu*

Archiwum Państwowe we Wrocławiu dysponuje największym w Polsce (ponad 65 tys. j.a.) zbiorem dokumentów (pergaminowych i papierowych)¹. Nieco ponad 23 tys. z nich, czyli blisko jedna trzecia, stanowi spuściznę po działających w przeszłości na Śląsku klasztorach². Dokumenty te pochodzą przede wszystkim z klasztorów skasowanych na mocy edyktu sekularyzacyjnego króla Fryderyka Wilhelma III z 30 X 1810 r.³, w którego wyniku zlikwidowano, jak ostatnio ustalono, 99 instytucji kościelnych, w tym 85 klasztorów⁴. Zwożenie do Wrocławia archiwaliów poklasztornych zakończyło się w 1821 r.⁵ Równocześnie podjęto prace nad ich porządkowaniem i inwentaryzowaniem, rozpoczynając od najcenniejszych zbiorów, czyli dokumentów.

Niemieccy archiwiści zinwentaryzowali zbiory dokumentów pochodzące z 67 klasztorów śląskich⁶. Informacje o nich, obejmujące m.in. regist dokumentu, miejsce i datę jego wystawienia, listę świadków oraz dane na temat formy przekazu dokumentu i jego środków uwierzytelniających, zestawiali oddzielnie dla każdego klasztoru w układzie chronologicznym w tzw. repertoriach (Rep.), których większość zachowała się do dziś⁷. Zważywszy na fakt, iż duża część

* Praca naukowa finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2012–2016. Scientific work financed by the Ministry of Science and Higher Education under the name of the “National Programme for the Development of Humanities” in the years 2012–2016.

1 R. STELMACH, *Zbiór dokumentów Archiwum Państwowego we Wrocławiu*, „Archeion”, 83, 1987, s. 151–153; IDEM, *Straty w dokumentach poklasztornych w świetle zachowanych repertoriów archiwalnych Archiwum Państwowego we Wrocławiu*, „Archeion”, 109, 2006, s. 93, przyp. 2.

2 IDEM, *Dokumenty poklasztorne zachowane w zbiorach Archiwum Państwowego we Wrocławiu – problemy ich przechowywania, opracowania i udostępniania*, [w:] J. PORAZIŃSKI, K. STRYKOWSKI (red.), *Archiwa w nowoczesnym społeczeństwie. Pamiętnik V Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich, Olsztyn 6–8 września 2007*, Warszawa 2008, s. 307–313.

3 M. DERWICH, *Edykt kasacyjny króla pruskiego Fryderyka Wilhelma III z 30 X 1810 r.: edycja i tłumaczenie*, [w:] IDEM (red.), *Kasaty klasztorów na obszarze dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów i na Śląsku na tle procesów sekularyzacyjnych w Europie*, t. 2: *Kasaty na Śląsku Pruskim i na ziemiach zaboru pruskiego* (Opera ad Historiam Monasticam Spectantia curavit Marcus Derwich, Series I: Colloquia, 8/II), Wrocław 2014, s. 19–22.

4 IDEM, *Instytucje kościelne na Śląsku Pruskim skasowane na mocy edyktu kasacyjnego z 1810 r.*, *ibidem*, s. 56.

5 [J. G. G.] BÜSCHING, *Das Schlesische Akademische Provinzial Archiv zu Breslau*, „Schlesische Provinzialblätter”, 73, 1821, 5, s. 420–421.

6 O. MEINARDUS, R. MARTINY, *Das neue Dienstgebäude des Staatsarchivs zu Breslau und die Gliederung seiner Bestände*, Leipzig 1909, s. 33–35.

7 A. DEREN, *Niemieckie XIX- i XX-wieczne pomoce archiwalne i ich przydatność w archiwach śląskich*, „Archeion”, 62, 1975, s. 28; R. STELMACH, *Straty w dokumentach*, s. 96.

spuścizny dokumentowej klasztorów śląskich zaginęła lub uległa zniszczeniu w czasie II wojny światowej – według szacunków aż 9731 dokumentów⁸ – obszerne zapiski inwentarzowe w repertoriach stanowią bezcenny materiał źródłowy do badań nad dziejami Śląska i monastycyzmu, zwłaszcza nowożytnego, najsłabiej dotychczas rozpoznany. Mimo to historycy stosunkowo rzadko do nich sięgają, czego główną przyczynę upatrywać można w trudno czytelnym piśmie, którym je spisano. Jest to kursywna kurrenta (*Kurrentschrift*) z dużą ilością skrótów, której odczytanie i zrozumienie wymaga dobrej znajomości XIX-wiecznego języka i pisma niemieckiego.

Uruchomienie w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2012–2016 projektu badawczego *Dziedzictwo kulturowe po klasztorach skasowanych na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej oraz na Śląsku w XVIII i XIX w.: losy, znaczenie, inwentaryzacja* dało nowy, silny impuls (i środki finansowe) do rozwoju badań nad dziedzictwem poklasztornym, w tym podstawowych, tzn. kwerend oraz edycji źródeł. Pozwoliło też podjąć inicjatywę wydania drukiem repertoriów poklasztornych dokumentów.

Inicjatywa zyskała przychylność i wsparcie dyrektora Archiwum Państwowego we Wrocławiu, dra Janusza Gołaszewskiego. Na spotkaniu zorganizowanym 15 XI 2013 r., w którym udział wzięli ze strony Archiwum dyrektor dr Janusz Gołaszewski i kierownik oddziału I dr Roman Stelmach, a ze strony Projektu jego kierownik prof. dr hab. Marek Derwich oraz dr Marek L. Wójcik, ustalono zasady współpracy między Archiwum i Projektem. Archiwum zgodziło się udostępnić swoje zbiory oraz pomóc w niezbędnych kwerendach i digitalizacji repertoriów. Projekt wziął na siebie ciężar organizacji zespołu (zespół XIX, z drem M. L. Wójcikiem jako koordynatorem) oraz sfinansowania jego prac, a także wydania ich drukiem; publikacja będzie sygnowana przez Projekt oraz Archiwum. Ustalono także, że koordynator projektu zawiąże zespół pracujący nad odczytem inwentarzy i zorganizuje warsztat z udziałem specjalisty w zakresie edytorstwa, na którym zostaną ustalone zasady edycji. Zaplanowano również wstępnie jednodniowe specjalistyczne seminarium naukowe poświęcone inwentarzom i ich twórcom, wartościom historycznym i źródłowym repertoriów oraz problemom towarzyszącym ich wydaniu.

W dniu 4 XII 2013 r. w Archiwum miało miejsce spotkanie koordynatora z badaczami (dr Robert Heś, dr Stanisław Jujeczka, Dominik Kwieciak, dr Roman Stelmach i dr Agata Tarnas-Tomczyk), którzy wyrazili zainteresowanie tą inicjatywą. Ustalono na nim szczegóły współpracy, w tym wstępny, ramowy harmonogram prac, oraz rozdzielono część repertoriów. W późniejszym okresie do zespołu tego dołączyli dr Beata Marcisz-Czapla, dr Norbert Mika oraz prof. Ludovic Viallet, a następnie mgr Sobiesław Nowotny. Niestety, okazało się, że znaczna część tych osób z różnych powodów zrezygnowała z udziału w przedsięwzięciu lub nie realizuje przyjętych zobowiązań. Projekt uratował Sobiesław Nowotny, który samodzielnie odczytał do chwili obecnej 16 repertoriów, m.in. zawierających obszerne spuścizny po dominikanach z Wrocławia i Świdnicy (zob. tabela 1).

W dniu 21 V 2014 r. w siedzibie biura Projektu odbyło się spotkanie mające na celu ustalenie zasad edycji repertoriów. Udział w nim wziął, jako ekspert, prof. dr hab. Tomasz Jurek z Instytutu Historii PAN; poza tym obecni byli piszący te słowa, prof. M. Derwich oraz Sobiesław Nowotny. Ustalono, że wydane zostaną odczyty repertoriów, w układzie katalogowym (według kolumn), z komentarzem edytorskim, ale bez komentarza naukowego i indeksów. Zdecydowano także, że druk będzie następował według poszczególnych zakonów, przy czym jako pierwsze opu-

8 R. STELMACH, *Straty w dokumentach*, s. 125.

blikowane zostaną repertoria dokumentów przejętych z męskich klasztorów mendykanckich, w pierwszej kolejności dominikańskich.

Trwają prace nad wydaniem pierwszego tomu serii.

Tabela 1. Wykaz odczytanych repertoriów (stan na dzień 30 VI 2014 r.)

Lp.	Numer jednostki w ramach zespołu Rep. 135	Numer repertorium (sygnatura)	Zakon/zgromadzenie	Siedziba zgromadzenia (miejscowość)
1	46	Rep. 53	reformaci	Góra Świętej Anny
2	50	Rep. 57	dominikanie	Wrocław
3	51	Rep. 58	dominikanki	Wrocław
4	68	Rep. 70	dominikanie	Bolesławiec
5	71	Rep. 73	dominikanie	Ząbkowice Śląskie
6	75	Rep. 77	dominikanie	Głogów
7	76	Rep. 78	reformaci	Głogów
8	83	Rep. 86	reformaci	Jawor
9	92	Rep. 94	dominikanie	Legnica
10	93	Rep. 98	magdalenki	Nowogrodziec nad Kwisą
11	94	Rep. 99	dominikanie	Nysa
12	100	Rep. 105	franciszkanie	Środa Śląska
13	103	Rep. 109	dominikanie	Opole
14	110	Rep. 117	dominikanie	Świdnica
15	111	Rep. 118	kapucyni	Świdnica
16	112	Rep. 119	franciszkanie	Świdnica